

ugyan, de lehetett megfigyeléseket tenni. Az árkot keresztező közművek szintén jelentős mértékben bolygatták a területet. A régészeti felügyelet ideje alatt 24 objektumot számoztunk be.

A római településhez tartozó jelenségek csak az árok Ny-i végénél (Rákóczi u.–Bajcsy-Zsilinszky u. kereszteződésénél) kerültek elő: falrészlet, faszenes égésréteg. Mint ahogy várni lehetett, Sopianae K-i temetőjének sírjai is előkerültek a közműárok vonalában. Összesen 16, a temetőhöz tartozó sír látott napvilágot. A sírokat az árok alján jelentkező humuszos, iszapos, szürke természetes feltöltődésbe ásták bele. Mindegyik Ny–K tájolású (DNyNy–ÉKK) egyszerű földsír, az egyik valószínűleg kővel körbe volt rakva. Viseleti tárgy az elhunytakhoz nem tartozott, mellékletként is mindössze egy bronzpénz került elő az egyik kisgyerek feje mellett. (Ez a rétegből is származhat, nem bizonyos, hogy a sírhoz tartozik.) Egy esetben közvetlenül a test körül vékony rétegben szerves anyag maradványát figyeltük meg. Az egyik objektum (kupacba összerakott csontok) sírként való azonosítása megkérdőjelezhető.

Feltűnő a temető egységes jellege (tájolás, földsírok, melléklet és viseleti tárgy hiánya). A temetőt a rétegtani viszonyok alapján (altalaj feletti természetes feltöltődésbe beleásva) és a területtől É-ra és D-re talált temető datálása alapján lehet késő rómainak tartani.

A sírok szintjén egy állatcsontokkal teleszórt gödör is előkerült.

A legkeletibb megtalált sírtól K-i irányban mintegy 3 m hosszú szakaszon beleásattunk markolóval a szürke rétegbe. Sír nem jelentkezett, így lehet, hogy megtaláltuk a temető szélét és nem is maradt feltáratlan sír a területen.

Az egyik előkerült csontvágrészlet rétegtani helyzete teljesen különbözik a többitől, azok szintjétől mintegy 1,5 m-rel magasabb szinten került elő. (Az újkori–modern kori útburkolat alatti kevert töltésföldben jelentkezett.) Helyzete alapján középkori vagy későbbi lehet.

Az árok Ny-i végén jelentkező kavicsos, köves, habarcsos réteg helyzete alapján középkori vagy újkori.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

433. Pécs, Rákóczi út–Jókai utca saroktelek (KÖH 71987)

(Baranya megye) Ró, Tő

A Rákóczi út–Jókai utca DNy-i sarkán fekvő, régészeti védetség alatt álló telken (18798/5 hrsz.) a Janus Pannonius Múzeum 2008. március 25. és április 14., majd augusztus 25. és szeptember 1. között próbaásatást, 2008. szeptember 2. és december 16., ill. 2009. szeptember 17. és november 30 között teljes megelőző régészeti feltárást végzett. Az ásatási terület a fallal körülkerített késő római Sopianae központi részén, a feltételezhető forum déli oldalán terül el. (Az illusztrációkat lásd a következő oldalon!)

A kétéves kutatómunka során összesen 1232 m²-t tártunk fel. A telekhatár Ny-i és É-i szélé mellett mintegy

3 m széles sáv a környező létesítmények épségének megővése érdekében nem volt kutatható. A telek területe összességében erősen bolygatott volt. Az 1970-es évekig téglá- és kőfalú újkori épületek álltak itt, melyek alá voltak pincézve. A visszabontáskor a pincéket homokkal töltötték be. Ezt követően a telek K-i végében egy nagyméretű tűzvíztározót építettek ki. Munkagödörnek ásásakor minden régészeti jelenséget megsemmisítettek.

A feltárás folyamán nyolc római kori periódust sikerült elkülöníteni. Ennek időkerete: Kr. u. 1. sz. vége–5. sz. 30-as évei. Ezenkívül még két hódoltságkori(?) csontváz tartozik a régészeti jelenségek közé.

Római kor

1. periódus (1. sz. vége – markomann–kvád háborúk [167–180])

A legkevésbé összefüggéseiben vizsgálható periódus. Már a későbbi római objektumok is jelentősen bolygatták (ill. fedték) ezen időszak jelenségeit. A periódusban épületet nem találtunk, csak cölöplyukakat és kemencéket. A cölöplyukak elszórtan jelentkeztek, épület szerkezetét nem adták ki. A kemencék az ásatási terület Ny-i végénél nagy sűrűségben kerültek elő, ami ipari tevékenységet sejtet. Az összes kemence és cölöplyuk nem egy időpontban volt használatban; közel, egymás mellett helyezkedtek el; egy esetben egy cölöplyuk bele volt ásva egy kemencébe.

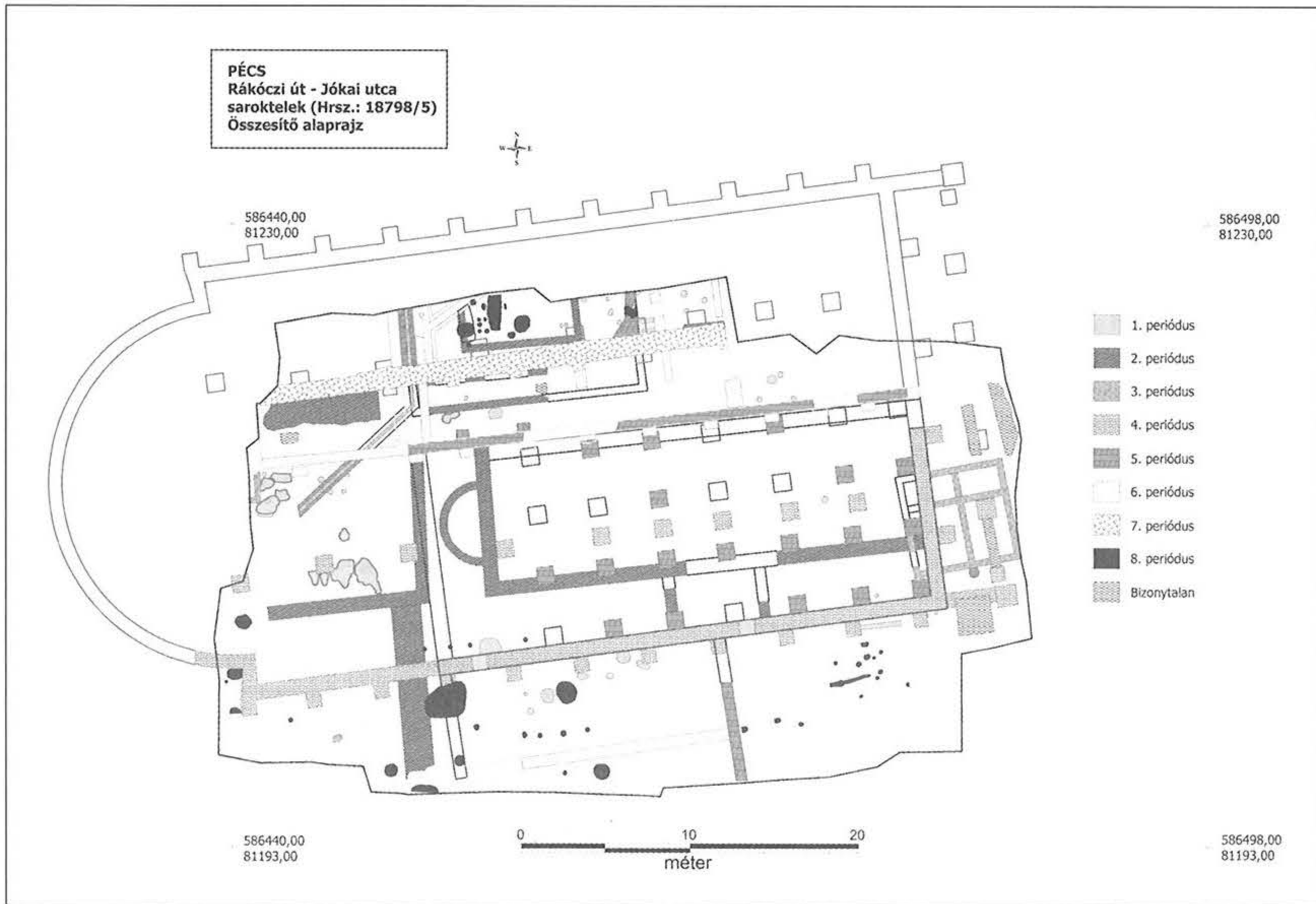
A periódus valószínűleg a markomann–kvád háborúk pusztításaival ért véget. Az ásatási terület középső részén, relatíve nagy felületen égésnyomokat figyeltünk meg. A pusztulás után tereprendezés, planírozás következett, amelynek nyomait szinte az egész (bolygatatlan) ásatási területen megfigyelhettük. Az objektumokból leletanyag nem került elő, csak a planírrétegből: nagy mennyiségű, apróra tört házikerámia, kevés terra sigillata, üveg, néhány bronzdarab, állatcsont. A legkorábbi érme Trajanus kisbronzok, ezenkívül Aelius Caesar kisbronzkereszt került még elő ezen időszakból.

A közeli Sopianae téren hasonlókat figyelt meg Kovaliczky Gergely.²⁶ Ez azt jelenti hogy a lakott településrész innenn északabbra-északkeletre helyezkedett el, vélhetőleg a településen keresztülhaladó út É-i oldalán (a mai Rákóczi úttól É-ra).

2. periódus (180–230-as évek)

A markomann–kvád háborúk okozta pusztítás után tereprendezés, planírozás következett, melyet építési tevékenység követett. A megtalált épületmaradványok csak alapozások, ugyanis legkésőbb a 4. sz. elején egy nagymérvű tereprendezést tartottak, a meglévő épületeket visszabontották az alapozásuk szintjéig (részben már bizonyosan a 3. sz. folyamán). Három, egy rendszerbe

²⁶ KOVALICZKY G.: Római kori iparnegyed a Sopianae téren. In: Szirtes G.–Vargha D. (Szerk.): Mozaikok Pécs és Baranya gazdaságtörténetéből. Pécs, 2005. 24–30.

Pécs, Rákóczi út-Jókai utca sarok. A feltárt ásatási terület 2008 decemberében

tartozó épület vált ismertté ezen periódusból, tájolásuk egységes, mintegy 6 fokkal tér el ÉK–DNy irányban a fő égtájaktól.

A két délebbi nagyméretű épület egyvonalba esik, mindkettőből a száraz alapozás egyetlen kőszára maradt meg a visszabontás után. A keletebbi épület téglalap alaprajzú (belmérete: 7,20?×25,20 m), Ny-i oldala félkör alaprajzú apszisban záródik (sugara: 2,02 m). Az É-i fal helye bizonytalan, semmi sem maradt meg belőle. Az épület D-i oldalához, az előkerült két rövidebb falalapozási szakasz alapján, kisebb keresztirányú épületrész kapcsolódott az épület keresztengelyében. Az épület K-i falának vonalában épült fel a 4. sz. elején a bazilika K-i fala, a visszabontott épület alapjára alapozták rá a bazilikát. Az épülettől K-re kavicsos járósínt került elő. Funkcióját tekintve a belméret alapján akár a 3. századi település bazilikája is lehetett. A nyugatabbi épületből a K-i fal és a D-i fal egy szakasza vált ismertté 9,5×8,3 m nagyságú területen. A D-i fal folytatása a kutatható területen kívülre esett, az É-i falnak itt sem maradt nyoma. A két épület szorosán egymás mellé épült, az apszis külső szélé és a szomszédos épület fala közti távolság mindössze 0,80 m. Az épület DNy-i sarkához D-i irányban egy 1,80 m széles, domború felületű, kövekből épített járda kapcsolódik. Két oldalán, nagy felületen habarcsréteg terült el, amely a periódushoz tartozó külső járósínt alapozását képezte.

Az előbbiektől É-ra egy újabb épületnek körülbelül a D-i fele került elő, attól Ny-ra, az épülethez igazodva egy földpince. Alaprajza, egy kisebb és egy nagyobb négyzet vagy téglalap egymásban, átriumos vagy porticusos elrendezést sugall.²⁷ Az épület, ha szabad téren állna és nem épületekkel és pincével körbevélve jelentkezne, leginkább egy porticussal határolt templom lehetne, a pince inkább egy átriumos épületre enged következtetni.

3. periódus (230-as évek–4. sz. eleje)

Az ásatási terület K-i végében egy kisméretű (6,10×6,50 m), négyhelyiséges épület visszabontott falai kerültek elő, amelynek tájolása 11 fokkal tér el ÉK–DNy irányban a fő égtájaktól. Építése későbbi a Severus-kori bazilikának gondolt épületnél, átvágta annak falalapozását. A 4. sz. eleji bazilikánál korábbi, felette húzódott annak K-i fala és bele volt alapozva a bazilikához tartozó porticus egyik pillére. Az épület alapozása átvágta a korábbi járósínt (kavicsréteg), amely felett rossz megtartású habarcsréteg részletét figyeltük meg, döngölt agyagos, apró kavicsos alapozáson.

Az épület területén és részben az épület falain is, valamint az épület D-i előterében pusztulásréteget figyeltünk meg: faszenes égésréteg valamint megégett és

átégett agyag. Ezek egy faszerkezetes, agyagtapasztásos épületet valószínűsítettek, amit igazolt egy megégett festett freskótöredék egy helyen az agyagfelszínen. A négyhelyiséges épülethez nem tartozhatott, annál későbbi, de a 4. sz. eleji bazilikánál korábbi. A hozzá tartozó épületszerkezetet nem sikerült egyértelműen azonosítani. Lényegében egy külön (al)periódust képez.

Az ásatási terület ÉNy-i részén ismertté vált „L” alakú falszakasz a 4. sz. eleji bazilikánál korábbi, ugyanis annak járósíntje alatt jelentkezett, az egyik Severus kori épületnél viszont későbbi, annak belső terébe esett.

A legélénkebb építési tevékenység a 4. században volt, ami a település szerepének, rangjának emelkedésével magyarázható egyértelműen. Innen származnak a legjelentősebb emlékek. Az ásatás eredményei alapján négy építési periódus különíthető el a századon belül.

4. periódus (4. sz. eleje–~340)

A város polgári közigazgatási székhelyé emelése jelentős építési és átépítési tevékenységgel párosult. Az építkezés megkezdése előtt a területen visszabontották az itt álló épületek falait, a felszínt elplanírozzák.

I. Constantinus alatt a város forumának D-i oldalára bazilika épült, amelynek mintegy 70%-a kutatható volt.²⁸ A feltárás eredményei alapján kisserkeszthetővé vált az alaprajz. Az épület téglalap alaprajzú (mint az összes ismert bazilikáé), amelyet Ny-ról egy félköríves apszis zárt. Fő bejárata az apszissal szemben, a porticussal megtoldott K-i oldal középvezetében volt. Ezt a D-i oldalon az épületnek mind K-i, mind a Ny-i felében egy-egy oldalbejárat egészítette ki. Az oldalfalat kívülről azonos távolságban támpillérek támasztották, a tetőszerkezetet pedig váltakozó távolságban két sor pillérrel támasztották alá, amelyek három hajóra tagolták az épület belső terét. Az alaprajz alapján meghatározható lett szerkezete, az épület rekonstruálhatóvá vált.²⁹ Tájolása megközelítően K–Ny, mintegy 8 fokkal tér el ÉK–DNy irányban attól. Az épület teljes hossza:

28 A feltárás során lényegében az épület D-i felének építészeti maradványai váltak ismertté: a D-i fal teljes hossza az azt támasztó támpillérekkel, a Ny-i oldal rövid fala az abból induló apszis egy rövid szakaszával, a K-i fal egy része és az elé épített porticus pilléreinek alapozása, valamint a belső térben a tetőt tartó pillérek maradványai hiánytalanul. Az épület É-i feléből mindössze két belső tartópillér félbevágott alapozása került elő bolygatott formában, ill. egyiknek a munkagödre volt azonosítható. Az épület további lehetséges maradványait a bazilika pusztulása utáni, még római kori átépítések, és az újkori-modern kori beépítés során pusztították el. A Ny-i oldalon az apszis nagy része a bíróság feljárója alá esne, annak építéskor az apszis odaeső részét elpusztították; É-i fala pedig az É-i telekhatár külső oldalára esik.

29 A háromdimenziós rekonstrukciót interneten publikáltuk. Első megjelenése: POZSÁRKÓ CSABA–TÓTH ZSOLT: Elkészült Sopianae római kori város bazilikájának háromdimenziós rekonstrukciója. <http://www.pecskep.hu/logic/pages/showdoc.php?id=729>. Jelen írásban az építészeti részt a bazilikáról az előbbiek alapján kivonatoljuk.

27 Előbbi esetben a megtalált falalapozások az épület külső és belső falai, a belső fal egy udvart fog közre; a második lehetőség esetén a belső falalapon emelkedtek az épület falai, azaz belül volt az épület (ahol másik esetben az udvar lenne) és körülötte porticus képzelhető el.

55,56 m; szélessége: 27,70 m; belmérete: 40,20×24,70 m, amely az arányokat tekintve 5:3. (Az illusztrációkat lásd a következő oldalon!)

Szerkezete

A bazilika háromhajós, az oldalhajók és a főhajó szélességének aránya 1:2. A bazilikáknál általános építési elv, hogy a mellékhajók alacsonyabbak a főhajónál, így a főhajó falán, az oldalhajó fölött kialakított ablaksor a belső tér megvilágítását biztosítja, Sopianae bazilikájánál szinte biztosan nem volt alkalmazható. Elsődleges bizonyítéka a főhajó szélességén túlnyúló apszis. Ezen megoldásnál csak úgy lehet a főhajó magasságát követő apszist a Ny-i oldalfalhoz illeszteni, ha a főhajó és a mellékhajó azonos magasságú. (A főhajónál alacsonyabb oldalhajó esetén az apszisnak a mellékhajó magasságához kellene igazodnia. Valószínűtlen, hogy az épület fő helyére egy kis alacsony „fülkét” emeltek volna, azaz az apszismagasság csökkentése helyett a mellékhajó magasságát emelték föl a főhajóéhoz.) Másik bizonyítékként az oldalfalat egymástól azonos távolságban, sűrűn (~3 m = 10 római láb) épített támpilléreket kell felsorolni. A hagyományos elvet követő bazilikáknál az alacsonyabb oldalhajó nem kap támpilléreket. Az épület falainak külső megtámasztására egyértelműen a magas oldalfalak miatt volt szükség. Szerkezetét, felépítését tekintve legközelebbi és egyben általunk ismert egyetlen párhuzama a Trierben épített aula Palatina.

Falak

Az épület oldalfalainak átlagos falvastagsága 0,9 m. A K-i bazilikafalat részben egy Severus-kori épület (a korábbi bazilika?) alapozására alapozták rá. A felmenő fal legnagyobb mérhető magassága 0,70 m, az épület alapozása 0,55–0,65 m mély; az erősen kavicsos köves, nagyon masszív altalajrétegre alapozták rá, szükség esetén minimális mértékben beleásva abba. Az alapozás szintje Ny-i irányban lejtéssel (és nem lépcsősen) követi ezen réteg esését. A falak két oldalát szabálytalan alakú, kifelé néző oldalán durván egyenesre megfaragott mészkődarabokból (helyenként homokkőből) falazták ki. Közöttük a fal belsejét kőzúzalékból, helyenként tégladarabokból álló „bélés” töltötte ki. Főleg a nagy magasság miatt valószínűsíthető, hogy vegyes falazási technikát alkalmaztak, azaz kb. méterenként 2–3 téglasort beépítettek a kőfalba. A falak külső oldalán sehol sem találtunk vakolatot, ez a külső járósínt feletti feltöltésben sem volt megfigyelhető. Így vélelmezzük, hogy a fal külső oldalát nyersen hagyták. A D-i és K-i bazilikafal belső oldalán több helyütt megmaradt a falon a vakolat, legépebben a DK-i sarokban, mindenütt egyenesen ugyanaz jelentkezik: szürkésfehér, lesimított felületű, díszítetlen vakolat.

Támpillérek

A D-i oldalfalat egymástól azonos távolságban (~3 m = 10 római láb), ~0,90×0,90 m (3×3 láb) méretű, négyzet

alaprájú, 11 darab pillér támasztotta meg, amelyek a fallal össze voltak építve. A szimmetria miatt az É-i oldalfal mellé is ezt vélelmeztük. A K-i fal előtt, a vélelmezhető főbejárattól D-re két, előbbiekkel közel azonos méretű kőalapozás jelentkezett. Ezek viszont nem voltak kötésben a fallal, statikai szerepük véleményünk szerint nem volt. A legjobb állapotban a DK-i sarok két pillére maradt meg. Itt a kőalapozás felett, a külső talajszintről indulva négy téglasort figyeltünk meg, amelyek a pillér lábazati részének tekinthetők. A lábazat ugyanolyan hosszú és széles, mint a pillér felmenő része, annak síkjából nem ugrik ki.³⁰

Tartópillérek

A két pillérsor 9-9 pillére tagolja a belső teret három részre, egy középső főhajóra és két oldalhajóra. Szerencsés módon a D-i sorban minden pillérnek megmaradt legalább a kőalapozása, így ezek helyzetét áttükrözve az É-i oldalra, adott az egész tartópillérrendszer. Az általános építészeti elvektől eltérően a soron belül a pillérközök távolsága nem egyforma, ezenkívül két pillér fél oldalhossznyival beugrik a főhajó síkjába. A jelenségek okára ésszerű magyarázatot nem tudunk adni, az kizárható, hogy a pillérek nem az épülethez tartoztak. A bazilika K-i felében sűrűbb a rendszer, itt öt pillér emelkedik eltérő közökkel, a Ny-i felében csak négy, de itt a távolságokat illetően legalább szabályszerűség érvényesül. A legépebb, megfigyelhető pillér a déli sor legkeletibb pillére volt: négyzet alaprajzú, az átlagos oldalhossz ~1,04 m (3,5 római láb), a kőalapon egy sor téglát figyeltünk meg. Előbbiek alapján valószínűsíthető, hogy a támpillérekhez hasonlóan a tartópilléreknek is a felmenő pillérrésszel egy síkban lévő téglalábazata volt. A pillérek a falhoz hasonlóan be lehettek vakolva, a lábazati rész valószínűleg vörös festést kapott.

Belső járósínt

A bazilika belső terében vékony terrazzoréteg alkotta a belső járósínt, amely az épület Ny-i részén összefüggően, nagy felületen megmaradt. Máshol kisebb foltokban került csak elő, ugyanis a következő építési periódusban a bazilika D-i felében kialakított pillérszerkezetes épület építési munkálatai alkalmával számos ponton áttörték, lehet, hogy nagyrészt fel is szedték. A járósínt szintjét illetően az épület K-i és Ny-i vége között ~0,60 m szintkülönbséget észleltünk az épület D-i felében. A 2008. évi eredmények alapján feltételeztük, hogy a szintkülönbséget lépcsőzéssel hidalták át a bazilika É-D-i keresztengelyében. A 2009. évi ásatás szintadatai azonban ennek az elképzelésnek ellentmondottak: a bazilika ÉNy-i negyedében ugyanazon a szinten

30 Ugyanez a lábazati megoldás egy bazilika utáni épületfal, a vélelmezett ókeresztény bazilika támpilléreinek is megfigyelhető. (Ld. 7. építési periódusnál)

jelentkezett a belső szint, mint az épület K-i felében, az altalajszint is magasabban van ott, mint a DNy-i sarokban a terrazzo szintje. Ezenkívül ott terrazzo sem került elő, helyette vékony habarcsréteget figyeltünk meg, döngölt agyagalapozáson. A beltérben tehát mind É-ről D-i irányba, mind K-ről Ny-i irányba lejtést tapasztaltunk, így értelemszerűen a DNy-i sarok a legmélyebb. A lépcsős megoldás ezért elvethető, tagolatlan belteret valószínűsítünk.

Apszis

Összesen 3 m hosszú ívszakasza volt kutatható a D-i oldalon. Folytatását a bírósági feljáró építéskor elrombolták. Támpillér az apszis külső oldalán nem került elő. Az apszis melletti támpillér megléte statikai okok miatt valószínű, a lehetséges pillérközök távolsága nem volt tisztázható. Félkör alaprajzú apszist rekonstruálhatunk, sugara 10,21 m, falvastagsága 0,80 m. Az apszis belső tere a feltárható területen kívülre esett, ezért járószintjét meghatározni nem tudtuk.

Porticus

A DK-i sarokpillér és két oszloppillér alapja vált ismertté, valamint az egyik pillér alapozásának a gödre. Járószintje nem maradt meg, a mérhető szintadatok alapján a porticus járószintje ~0,80 m-rel magasabban lehetett, mint ami a beltérben a porticus mögött mérhető volt, így a kettő közti szintkülönbséget lépcsőzéssel kellett áthidalni.

A déli oldalon ismertté vált három különböző nagyságú pilléralapozásból pontosan rekonstruálható lett a főbejárat elé épített oszlopcsarnok. A méretbeli különbség az eltérő teherhordó feladatokból adódott: a legnagyobb alapterületű (1,25×1,25 m) sarokpillérekre nehezedett a legnagyobb terhelés: a tetőzet sarkait támasztották alá, emellett még az épületsarkok és sarokpillérek között kialakított oldalsó boltívek terhelésének egy része is ide nehezedett, a köztes pillérekre csak a boltív terhelése hárult. A porticus É-i és D-i felében is 3-3 négyzetletes pillér emelkedett egymástól azonos távolságban (2,94 m). (Ugyanennyi a távolság az épület sarkai és a porticus sarokpillérei között is.) A két belső pillér között, a hossz tengely két oldalán, az épület főbejárata előtt, ennél jóval nagyobb térköz (5,30 m) figyelhető meg. Közvetlenül a sarokpillérek mellé emelt „segéd” pillérek hordozták a legkisebb terhet, csak egy-egy boltív indult innét, ezért a kisebb alapterületű (0,87×0,87 m). A 2-2 belső pillér azonos méretű (1,15×1,15 m), ezeken 2-2 szomszédos boltív terhelése nyugodott. A főbejárat előtti nagyobb távolság és így nagyobb boltív É-i és D-i oldalán 2-2 kisebb boltívvel, az épület főbejáratát hangsúlyozta.

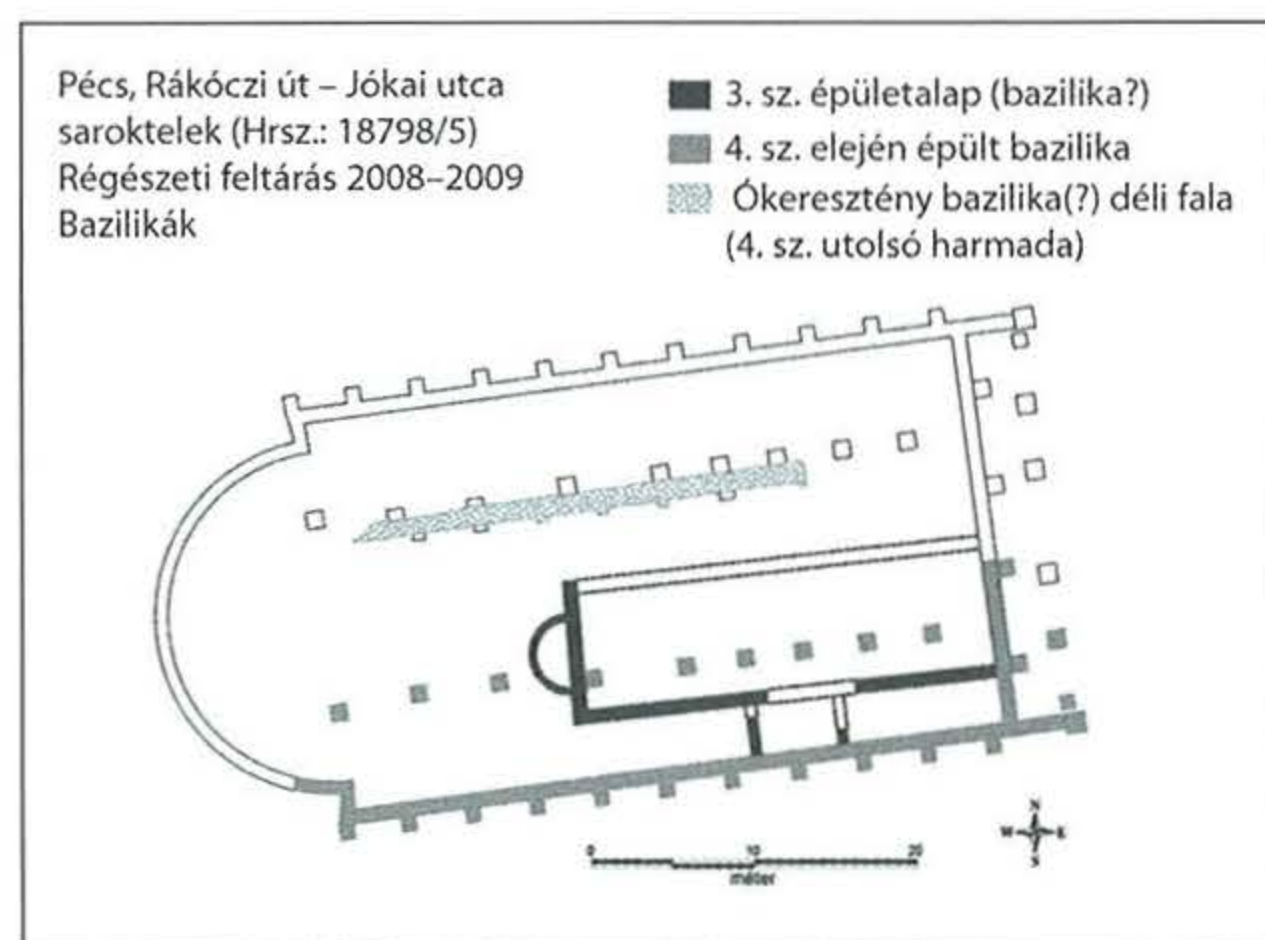
A porticus É-i és D-i oldalánál, az épületsarok és a sarokpillér között, amolyan tornácfalat alakítottak ki, a pillérek között nem volt ilyen. Az itt megfigyelt falazat későbbi hozzátoldás. A porticus pillérek közti, azokkal kötésben nem álló fal nem párhuzamos a K-i bazilika-

Pécs, Rákóczi út–Jókai utca sarok. Visszabontott épületek száraz falalapozása a 2. periódusból

Pécs, Rákóczi út–Jókai utca sarok. A 4. sz. elején épült bazilika háromdimenziós rekonstrukciója (DK-i nézet)

fallal, ÉNy–DK irányban eltér attól. Nem az eredeti bazilikakonstrukcióhoz tartozik, későbbi hozzáépítés. Létesítéskor egy porticus pillért el is bontottak, annak csak a kavicsos altalajba vájt helye maradt meg. Funkciója nem volt meghatározható.

Bejárat(ok)

A D-i falban két szűk nyílást (szélesség: 0,89 m) figyeltünk meg, amelyek amolyan oldalbejáratnak tekinthetők. Valószínű, hogy az É-i, fórum felőli, oldalon is lehettek ilyenek. A K-i oldal középtengelyébe rekonstruálható főbejáratból nem maradt meg semmi.

Külső járósínt

A bazilikától D-re, nagy felületen jól tanulmányozható volt az épülethez tartozó külső járósínt. A korábbi (3. századi) járósínt felett egy planírréteget dokumentáltunk. Ennek felszínét elegyengették és ledöngölték, ezen hozták létre az új, bazilikához tartozó külső járósíntet. A felszínre terített habarcsalapozásba vegyesen apró kő- és tégladarabokat ágyaztak, közüket kőzúzalékkal, kavicsal és téglaporral töltötték ki. A felszíne mind D-i, mind Ny-i irányban kissé lejt.

A bazilika belső járósíntjén talált égérséteg és az efölötti téglatörmelék alapján a bazilika elpusztult, leégett,³¹ az efölötti planírrétegben talált érme alapján ez 340 körül történt.

5. periódus (~340-es – 350-es évek)

A bazilika után annak DK-i részében új épületet alakítottak ki. Az épület K-i és D-i falát a bazilika K-i és D-i falának egy szakasza képezte. Az új épület É-i fala az egykori bazilika hossz tengelyébe esett, kívülről támpillérek erősítették. Tájolása kb. 1,5 fokkal eltér a bazilikafalétól. A K-i bazilikafal előtt az É-i fal tengelye pontosan a bazilika hossz tengelyébe esik, Ny felé „elnyílik” attól egy kicsit. A Ny-i zárófal teljesen hiányzik, helye kiszerezhető lett. Az épület belmérete 11,80(K) × 28,58(D) × 12,30(Ny) × 28,60(É) m; falvastagsága 0,90 m (K és D), 0,60 m (É), a Ny-i ismeretlen. Az épület belső terében négyzetes rendszerben pillérek helyezkedtek el, összesen 28 darab (7×4). Középpontjaik távolsága kb. 3,70 m, alapozásuk átlagosan kb. 1×1 m alapterületű, szabálytalan terméskövekből áll, melyek között homokkal töltötték ki. A pillérek alapozását a bazilika járósíntjébe ásták bele, így nagymértékben tönkretették azt. A pilléreket téglatest alakú kőtömbök képezik négyzethálós rendszerben. Kopott felszínük alapján valószínűsíthető másodlagos felhasználásuk. A fal és a kőtömb oldala közötti hézagot habarcsos-kőzúzalékos anyaggal töltötték ki, amely egy esetben teljesen épen megmaradt. Mivel az É-i fal nem teljesen párhuzamos a D-i bazilikafallal, a pillérek viszont tartják a szabályos rendszert, az É-i fal D-i széle és az É-i pillérsor É-i széle közti távolság egyre nagyobb. Ezek a pillérek nem a tetőszerkezet tartópillérei, hanem a pillértávolságból adódóan az épület belső járósíntjét alkotó fapadozatot tarthatták. Struktúrája

alapján az épület egy horreum lehetett. Megfigyeléseink alapján ez az épület is leégett. A periódushoz tartozó külső térfelszín is meghatározó volt. A bazilika belső terében az épület pusztulásrétege felett planírréteget figyeltünk meg. Relatív nagy foltokban efelett az építési szinten habarcsréteg, ennek felszínén faszenes réteg jelentkezett.

Az épület D-i oldalához, a Ny-i felére egy 17 m hosszú és legalább 8,60 m széles melléképületet építettek. Ebből a K-i és a D-i fal egy szakasza került elő, a Ny-i fal síkja elviekben egybeesik a főépületével. A két fal szakasz nem egy időben épült, ami a jelentősen eltérő alapozási mélységből és az utólagos összetoldásból következik. A toldás miatt az építés lehet a bazilika horreummá való átépítésének ideje, de lehet későbbi is. Egy következő építési fázisban az É–D irányú fal déli szakaszát a planírozás után megemelkedett külső járósínt szintjéig visszabontották, az épületet egy új keresztfallal zárták le. (Az eredeti D-i zárófal az ásatási területen kívülre esett.)

Még egy erősen roncsolt, az ásatási terület É-i részén előkerült rövidebb falszakaszból feltételezhető logikai alapon, hogy ehhez a periódushoz tartozott.

Legkorábban ekkor épülhetett az a csatorna, amelynek É–D irányú szakasza a horreum Ny-i falával egy vonalba esett, majd annak ÉNy-i sarkánál irányt váltva, az épületet kikerülve DNy-ra fordult.

6. periódus (360-as – 370-es évek)

Az előző periódus horreumának É-i fala az ebben a periódusban létesített épület D-i fala lesz, D-i oldalát támpillérekkel támasztották meg, É-i oldala mellé keresztirányú falakat építettek. Közvetlenül Ny-i oldala mellé egy másik épületet toldottak. (A két épület között fut a fent említett csatorna.) A szerény ismeretanyag alapján az valószínűsíthető, hogy a fórum D-i oldalán egy épületsort alakítottak ki. Az egyik kialakított helyiség padlófűtéssel volt ellátva: elágazó fűtőcsatorna és oldalfal menti tubulusok kerültek elő. Valószínűleg ekkor szűkítették le a horreum D-i oldalához toldott épületet.

7. periódus (370-es – 420-as évek)

Egy 28 m hosszú, megközelítőleg K–Ny irányú fal tartozik a periódushoz, amelynek egyik vége sem ismert: Ny-on az ásatási terület határa, K-en a meghagyott kocsifeljáró akadályozta a további kutatást. A megtalált szakasz mintegy fele 1,10–1,30 m magasán áll, a másik részét az újkori épületek pincéinek építéskor jelentősen lerombolták. A fal 1,20 m széles, a D-i falsíkból a támpillérek ugranak ki 0,4 m-rel 3 méterenként. A pillérek a fallal össze vannak építve, három került elő, a többi az idők folyamán megsemmisült, csak a helyük volt érzékelhető. A falban egy helyütt, kb. 1 m magasságban egy kifelé szűkülő nyílást találtunk. A falon vakolat nem volt, mind a faltól D-re, mind a faltól É-ra vékony habarcsos építési szintet figyeltünk meg, utóbbi alatt döngölt agyagalapozást. Mivel az előző periódus épü-

31 Legalábbis a tetőszerkezet. Óriási mérvű falomlásra vagy tudatos nagymérvű visszabontásra utaló nyomok nem voltak megfigyelhetők. Annyi bizonyos, hogy a DK-i részét használták egy darabig a későbbiekben. – Ld. 5. periódus.

leteinek helyén építették, a korábbi épületet az építése előtt visszabontották, ez jól látszott mind a faltól É-ra, mind a faltól D-re.

Ez a római kori Sopianae eddig ismert legmagasabban megmaradt földfelszín feletti felmenő fala. Megmaradt magasságát annak köszönheti, hogy a római kor után a vízelvezető hálózat nem funkcionált tovább, a területet a Mecsek-oldalról lezúduló vizek iszapos, humuszos, törmelékekkel töltötték fel. A középkor időszakára már az akkori földfelszín szintje alá került egy része, így nem bontották el teljesen az építkezésekhez és a földben a lepusztulástól is védve volt.

A fal hossza és szélessége alapján egy nagyméretű épület része, annak D-i fala, a támpillérek alapján jelentős belmagassággal. Az építés ideje legkorábban a 370-es évek, de elképzelhető még a 380-as és 390-es évtized is. Az épület lényegében a város közepén, az (egykori) forum D-i oldalán állt. Magánjellegű építkezés teljesen kizárható (méret, közterület). Ebben az időszakban lényegében egyetlen új középület jöhet szóba a városközpontban: az ókeresztény bazilika. Ebben az időszakban az építészet súlypontja a világi szféráról áttevődött a vallási épületekre. Ekkor kezdenek el épülni az É-i temetőben a sírkamrák is. A század végére a városi lakosság túlnyomórészt keresztény vallásúvá vált.

A megtalált falszakasz alapján egyértelműen nem jelenthető ki, hogy egy ókeresztény bazilika része, ezt a városon belüli központi fekvése és az építés ideje alapján lehet vélelmezni. További közvetett bizonyíték, hogy az ókeresztény temetőben is nagyszámú és jelentős temetői épületek emelkednek, így vélelmezhető, hogy a püspöki székhely nagyszámú keresztény közösségének a településen, az „élők városában” is volt egy jelentős épülete, ahol a közösség összejöhettek, a szertartásokat végezhette. Csak további kutatások alapján lehetne egyértelműen kijelenteni a falról, hogy egy ókeresztény bazilikához tartozott.

8. periódus (430-as évektől)

A periódushoz faszerkezetű építmények maradványai (cölöplyukak) tartoznak, melyek több esetben áttörték a legutolsó építési szintet, ill. a bazilika utáni planírréteget. Az újkori-modern bolygatás miatt csak az ásatás részterületein maradt meg összefüggéseiben. A római uralom megszűnte után helyben maradt lakossághoz vagy az újonnan érkező barbár lakossághoz köthető. A megfigyelhető cölöpsorok nagyjából követik a bazilika, ill. annak helyén épült későbbi épületek tájolását.

A római kori város területén idáig ezen a feltáráson tudtuk kimutatni a legtöbb építési periódust és így a legrészletesebb kronológiát is itt tudtuk meghatározni a város római kori történetét illetően. Az ásatási terület tudományos jelentősége elsősorban abban áll, hogy itt részletesen végigkövethető a város római kori története, amelyhez jelentős régészeti-építészeti emlékek társulnak.

Hódoltságkor (1543–1686)

A terület a fallal körbekerített középkori várostól D-re esik, a várárok külső oldala előtti terület. Két egymás mellé eltemetett elhunyt csontváza tartozik ebbe az időszakba. A római kor utáni iszapos-humuszos sötétszürke törmelékes feltöltődésbe ásták bele őket, tájolásuk Ny–K. Az elhunytak egymás melletti keze, a két test között össze volt kulcsolva, a kezekben egy ezüstpénz volt. Nehezen kivehető, valószínűleg 16–17. századi Habsburg-pénz, a sas látszik rajta.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

434. Pécs, Széchenyi tér 12.

(KÖH 38146)

(Baranya megye) Kö

2009. július 24. és augusztus 5. között a Janus Pannonius Múzeum felújítását és egy mélyszinttel történő kibővítését megelőzően végeztünk régészeti kutatást. A 18349 hrsz. ingatlan régészeti és műemléki védettség alatt áll. A kutatás nem volt teljes mértékű, minden kutatási egységben az álló épület alaptestének síkja alatt néhány cm-rel zárult a földmunka. Összesen 7 alapfeltáró szelvényt nyitottunk, így az összesített kutatási felület 20 m² volt.

A lelőhely Pécs történelmi belvárosában, a mai Széchenyi tér É-i térfalát alkotó épület és ingatlan területén található.

Az alapfeltárás elsődleges célja az álló épület alapozási rendszerének felmérése, az alapsíkok meghatározása volt. Munkánk során meghatározhattuk, hogy az altalajt képező mecseki lejtőtörmelék, záporpatak-hordalék lejtési iránya megegyezik a mai térfelszín É–D-i lejtési irányával. Az altalajt fedő egynemű paleotalaj felett feltöltési rétegek halmozódtak egymásra, amelyek jellegzetesen faszenes, kevert agyagos, égett, hamus konzisztenciával rendelkeztek. Több kutatási egységben épített régészeti örökségi elem is előkerült. Az É-i szárnyban nyitott szelvényben É–D-i irányú kiszedett középkori falalapot figyeltünk meg, amelyhez K-en döngölt agyagból készült járósínt igazodott. A belső udvar DK-i sarkában nyitott szelvényünkben visszabontott, vékony, ÉNy-i kőfalsarkot találtunk, amelyet a feltöltési rétegekbe vágtak. Az épület Ny-i főfalának külső síkja mentén húzott szondánkban szoroson az épületfal mellett, azzal párhuzamosan futó középkori épület és vélhetően az alatta húzódó pince K-i falát azonosítottuk. A pince betöltése gazdag késő középkori leletanyagot tartalmazott, amelyek közül kiemelkedik néhány majdnem ép kerámiaedény és számos fémelet, köztük érmek.

Ha apró, kicsi felületekben is, de kézzelfogható információkat nyertünk annak a feltételezésnek megerősítésére, hogy a mai ingatlan feltehetőleg két középkori városi telek területén húzódik. A két középkori ingatlan közös határa pedig a mai épület Ny-i főfalának külső síkjában lehetett. A telkek D-i frontvonalát a középkori főter É-i térfalát alkothatta.